

Investigating the Moral Effects of Belief in Mahdism in the Islamic Family

Mohammad-Reza Salimi Afjani / M.A. Student, Department of Islamic Ethics, Islamic Ma'aref University
mohmadrezasalimii@gmail.com

Received: 2023/09/30 - Accepted: 2024/02/24

Abstract

Mahdism is one of the most important topics in Islamic studies, which has been common among Muslims for a long time. Expressing the moral effects of Mahdism on the family during the period of the Occultation of the Imam is an important issue that needs attention. A correct explanation and a firm belief in the idea of Mahdism can bring about profound change in the life of an Islamic family, and important blessings and positive effects will be bestowed upon the family through this belief. Using a descriptive-analytical method, this study focuses on religious texts and sources to investigate the moral effects of belief in Mahdism in an Islamic family. A constructive and correct belief in Mahdism helps the family to create good qualities, prevent despair and hopelessness, feel security and peace, achieve spiritual perfection, create hope and increasing efforts to solve problems, create unity and solidarity in the family and play a fundamental role in raising children. Without this correct and constructive belief, these effects would not manifest in the family.

Keywords: Moral effects, Mahdism, Islamic family.

نوع مقاله: ترویجی

بررسی تأثیرات اخلاقی اعتقاد به مهدویت در خانواده اسلامی

mohmadrezasalimii@gmail.com

محمد رضا سلیمی افغانی / دانشجوی کارشناسی ارشد مدرسی اخلاق اسلامی دانشگاه معارف اسلامی

پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۸

دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۸

چکیده

مهدویت از مهم‌ترین مباحث دین اسلام است که از دیرباز در میان مسلمانان رایج بوده و بیان تأثیرات اخلاقی آن در خانواده از مسائلی حیاتی است که تبیین آن در دوران غیبت ضرورت دارد. تبیین صحیح و اعتقاد راسخ به مهدویت، می‌تواند تحولی عظیم در زندگی خانواده اسلامی به وجود بیاورد و آثار و برکات مهم و قابل توجهی در پرتو آن نصیب خانواده می‌شود. پژوهش حاضر با تکیه بر روش توصیفی - تحلیلی، با محور قرار دادن متون و منابع دینی با هدف بررسی تأثیرات اخلاقی اعتقاد به مهدویت در خانواده اسلامی انجام شده است. اعتقاد سازنده و صحیح به مهدویت در خانواده، در به وجود آمدن صفات حسنه در خانواده، جلوگیری از یأس و ناامیدی، احساس امنیت و آرامش، کسب کمال معنوی، ایجاد امید و افزایش تلاش برای حل مشکلات، ایجاد وحدت و همبستگی در خانواده و نقش اساسی در تربیت فرزند، کمک می‌کند که بدون این اعتقاد صحیح و سازنده، این تأثیرات در خانواده به وجود نمی‌آید.

کلیدواژه‌ها: تأثیرات اخلاقی، مهدویت، خانواده اسلامی.

مقدمه

مقاله «انتظار و تأثیر آن در استحکام خانواده» (عاشوری، ۱۴۰۱)؛ نویسنده به این نتیجه رسیده است: کسانی که عبودیت خداوند را به عنوان هدف زندگی خود انتخاب کرده اند و می خواهند در راهی که به این هدف می رسد، گام بردارند، علاوه بر شناخت امام موعود می بایست به یاری امام ع و خدمت به ایشان بپردازند. و آنچه باعث می شود اندیشه و فرهنگ مهدوی در خانواده و جامعه شناخته شود، از میان بردن نگرش های غلط و ایجاد نگرش های صحیح درباره امام موعود است.

مقاله «نقش فرهنگ انتظار در تقویت سرمایه اجتماعی» (ملکی راد و حسن زاده، ۱۴۰۰)؛ نویسندگان به این نتیجه رسیده اند که سه مؤلفه اجتماعی: نظم و انضباط اجتماعی، اتحاد و انسجام اجتماعی و پیوندها و روابط اجتماعی از مقومات اصلی سرمایه اجتماعی و از ارکان آن به حساب می آیند و فرهنگ انتظار از ظرفیتهایی برخوردار است که در تعمیق این مؤلفه ها نقش داشته و به تبع آن، موجب تقویت سرمایه اجتماعی گردد.

مقاله «کارکردهای اجتماعی اعتقاد به مهدویت» (ملکی راد و گودرزی، ۱۳۹۶)؛ نویسندگان بیان کرده اند که کارکردهای اندیشه مهدویت در ساحت نظام اجتماعی عصر غیبت عبارتند از: کارکرد در ساحت انسجام و همبستگی اجتماعی، کارکرد در ساحت نظم اجتماعی، کارکرد در ساحت امنیت اجتماعی و کارکرد در ساحت تحکیم روابط اجتماعی.

مقاله «کارکردهای فردی و اجتماعی باورداشت مهدویت» (موسوی و العبد العزیز، ۱۳۹۸)؛ نویسندگان بر این باورند که انتظار سازنده، تحرک بخش، نگه دارنده و تعهد آفرین بوده و همراه درک وظیفه و انجام وظایف شرعی و اجتماعی و انسانی است. منتظران واقعی کسانی هستند که علاوه بر خودسازی و مراقبت از خویشان در اصلاح دیگران نیز بکوشند.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. مهدویت

مهدویت، مصدر جعلی مهدی، به معنای مهدی بودن است، در اصطلاح، اعتقاد به ظهور مهدی ع را گویند که از جمله معتقدات اصول مذهبی شیعه اثناعشری است و همان پدید آمدن حکومت عدل جهانی است (تونه ای، ۱۳۸۴، ص ۷۱).

خانواده تنها نظام اجتماعی است که در همه جوامع، مذهبی و غیرمذهبی پذیرفته شده است و اساس شکل گیری بسیاری از اخلاقیات و آرمان ها در این هسته کوچک، پایه ریزی می شود. اعتقاد به مهدویت و منجی موعود در خانواده و جامعه، از سویی عاملی برای پایداری و شکیبایی در برابر سختی ها و مشکلات عصر غیبت و از سوی دیگر، عاملی برای پویایی، تحرک و آماده باش همیشگی شیعیان است. این اعتقاد نقش سازنده ای در فرد و خانواده خواهد داشت و در صورت شناخت دقیق و صحیح آن می تواند مبنای نظری مستحکمی برای تحول در نظام مادی و معنوی قرار گیرد. مهدویت مهم ترین و برترین نظریه برای سعادت واقعی و همه جانبه انسان و خانواده است. با توجه به اهمیت و نقش اساسی امید به آینده و مهدویت در زندگی انسان ها و آثار و برکاتی که اندیشه مهدویت در خانواده و به تبع در جامعه می گذارد و با توجه به اینکه امروزه دشمن با تمام توان بنیاد خانواده و امید به آینده را با استفاده از مدرن ترین ابزار جنگی - روانی هدف قرار داده و با تمام توان به میدان آمده است و با انواع جنگ رسانه ای و تبلیغاتی از هیچ تلاشی فروگذار نمی کند، انجام این پژوهش ضروری به نظر می رسد. تبیین صحیح و اعتقاد راسخ به مهدویت، می تواند تحولی عظیم در زندگی خانواده اسلامی به وجود بیاورد و آثار و برکات مهم و قابل توجهی در پرتو آن نصیب خانواده می شود. نوشتار حاضر به این سؤال پاسخ می دهد که تأثیرات اخلاقی اعتقاد به مهدویت در خانواده اسلامی چیست؟ و در کنار این مسئله، سؤالات دیگر را هم پاسخ می دهد که چگونه مهدویت باعث بروز صفات اخلاقی در فرد می شود؟ مهدویت چگونه می تواند مایه کسب کمال معنوی در انسان شود؟ مهدویت چگونه باعث افزایش امید و تلاش و مانع یأس و ناامیدی در خانواده می شود؟ پژوهشگران زیادی در عرصه مهدویت تحقیق کرده و آثار خوبی را به ارمغان آورده اند که برخی از آنها عبارتند از:

مقاله «تحلیل کارکردگرایانه انتظار در تقویت روحیه مقاومت و پرهیز از روحیه شتاب زدگی» (الهی نژاد، ۱۴۰۰)؛ نویسنده تبیین کرده که همه گروه های اسلامی با اختلافات فرهنگی و مذهبی به نوعی بدان التزام اعتقادی و عملی دارند و انتظار در هدایت بخشی و سازماندهی زندگی فردی و اجتماعی و امورات جمعی نقش مهمی دارند که کاردهای آن بر این اساس به دو قسم فردی و اجتماعی تقسیم می شوند.

۱-۲. خانواده

در تعریفی کامل‌تر، منظور از تربیت دینی، هرگونه فعالیت هدفمندی است که به‌منظور ایجاد شناخت و باور به معارف دینی و تقویت آن، گرایش به ارزش‌ها و هنجارهای دینی و التزامی عملی به احکام و دستورهای دینی مطرح می‌شود و در مجموع، زمینه‌ساز تکوین هویت دینی و رشد متعادل دینداری در متربی در همه جنبه‌ها می‌شود (صادق‌زاده قمصری، ۱۳۸۰، ص ۲۱۱). تربیت اسلامی عبارت است از: مجموعه اعمال عمدی و هدفدار دین اسلام، به‌منظور آموزش گزاره‌های معتبر اسلامی به افراد دیگر، به‌نحوی که آن افراد در عمل و در نظر به آن آموزه‌ها متعهد و پایبند گردند. بر اساس این تعریف، تربیت اسلامی منحصر به مسجد یا مدرسه علمیه نیست، بلکه در هر جایی ممکن است تلاشی هدفدار به‌منظور آموزش معارف دینی صورت گیرد؛ خواه مسجد باشد یا خیابان یا منزل یا هر جای دیگر (داوودی، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۱۴).

۱-۳. کمال

کمال در لغت به‌معنای تمام شدن، تمام و تمامیت، آراستگی، صفات، معرفت و ترقی است (معین، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۵۲۰). در اصطلاح، در مقابل ناقص معنای دیگری دارد. یک شیء که از نظر اجزا تمام بوده و از این نظر نقصی ندارد (زکریایی، ۱۳۸۹، ص ۴۴۷).

۱-۴. وحدت

وحدت از ریشه «وَحَدَّ» گرفته شده است. وحد به‌معنای یکی شدن، گرایش و تمایل به یکدیگر، افراد و تنهایی است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص ۴۴۸؛ فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۳، ص ۲۸۱). اتحاد نیز از همین ریشه است و به‌معنای گرد آمدن برای هدف معینی است. و اتحاد آراء، به‌معنای اتفاق آراء است. «وحدت» نیز به‌معنای همبستگی قوم و اتحاد آنان است. «وحدة الأمة»؛ یعنی اتحاد ملت (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۱۰).

۲. کارکردهای اخلاقی مهدویت در خانواده

کارکردهای مهدویت را می‌توان به چندین بخش تقسیم نموده، از لحاظ فردی و اجتماعی بودن، از لحاظ اخلاقی، از لحاظ مادی و معنوی و دیگر تقسیم‌ها که هر کدام دارای دسته‌های بزرگی می‌باشند. در این مقاله کارکردهای مهدویت در غالب خانواده را مورد بحث قرار داده‌ایم که آنها عبارتند از:

۱-۵. تربیت

۲-۱. ایجاد امید و افزایش تلاش برای حل مشکلات

امید در لغت به‌معنای آرزو، رجا، چشم‌داشت، توقع، انتظار، اعتماد و استواری است (معین، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۳۵۶). هنگامی که انسان در انتظار امری مطلوب است، در صورتی که وقوع آن سببی عقلایی داشته باشد و اکثر اسباب آن نیز فراهم باشد قلبش قرین نشاط و سروری می‌شود که امید یا رجا نام دارد، اگر از اسباب این مطلوب بی‌خبر بوده، نداند که چیزی از آنها فراهم است یا نه و یا این احتمال در انتظار آن باشد انتظارش آرزو یا تمنا نام دارد، و اگر در انتظار مطلوبی باشد که هیچ سبب معقولی برای وقوعش وجود ندارد، انتظارش حماقت و خودش احمق است (جباران، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۲۳۶). منشأ هر پویایی و پیشرفتی در زندگی انسان، امید است؛ و امید به آینده یکی از نیازهای اساسی انسان‌هاست؛ چراکه انسان ناامید نمی‌تواند در راه تحقق اهداف فردی و خصوصاً اجتماعی گام

واژه تربیت نیز از نظر لغوی به‌معنای پروراندن، آموختن، تأدیب و سیاست، ترقی و برتری، احسان و تفقد بر شاگرد و دیگر زیردستان استعمال شده است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۵۷۷۶). راغب اصفهانی، تربیت را این‌گونه تعریف می‌کند: «تربیت، دگرگون کردن گام به گام و پیوسته هر چیز است تا آنگاه که به انجامی آن را سزد، برسد؛ یعنی تغییر تدریجی امری می‌داند، به‌گونه‌ای که آن چیز به حد تام برسد» (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق، ص ۱۸۴). بیضاوی، تربیت را به کمال رساندن، و ارزنده ساختن اندک هر چیز دانسته است (بیضاوی، ۱۴۰۸ق، ص ۱۰) و در اصطلاح، تربیت به عملی گفته می‌شود که فرد آن را برای تعالی فرد دیگری که فاقد آن باشد انجام می‌دهد. تربیت سرپرستی از جریان رشد؛ یعنی اتخاذ تدابیر مقتضی برای فراهم کردن شرایط مساعد برای رشد است (شکوهی، ۱۳۶۴، ص ۶).

بردارد (محققان و پرچم، ۱۳۹۱، ص ۸). مسئله امید و عوامل و پیامدهای آن برای سلامت اجتماعی و روانی فرد بسیار مهم است؛ چون دستیابی به اهداف، نقشه‌ها و آرزوها در آینده به وقوع می‌پیوندد. بنابراین اینکه افراد چگونه آینده خود را می‌بینند عامل مهمی در انگیزه، تحرک و رشد فرد در طول زندگی است (فاضل‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۳).

امام موعود، غمگسار راستین غمزدگان و یار و یاور واقعی مظلومان و حامی حقیقی مستضعفان است، پس جامعه منتظر و انسان‌هایی که خصلت انتظار دارند باید در زمینه خواست‌ها و اهداف امامشان عمل کرده، به یاری انسان‌های مظلوم و محروم بشتابند و دشواری‌ها و مشکلات خانواده و دیگران را تا حد توان، طبق خواسته و رضای امامشان برطرف سازند (رضوانی، ۱۳۸۴، ص ۸۷). مهدویت و انتظار برای رسیدن منجی موعود، چلچراغ امیدی است در دهل‌بازهای بی‌فروغ قلب‌هایی که گذرگاه احساس، جهاد، مقاومت، حرکت، ایثار و شهادت است و شعله‌هایی است برافروخته از عشق و برگرفته از ولایت، انتظار اعلان تنفر از همه مفاسد تبعیض‌ها، بی‌عدالتی‌ها و تباهی‌هاست که ظهور آن یگانه منجی عالم را به تأخیر می‌اندازد. طبیعی است چنین انتظار پویایی، روح امیدواری، اصلاح‌طلبی و توان مبارزه و مقاومت در برابر هرگونه انحراف را در منتظران واقعی تقویت می‌کند، هیبت دنیای استکبار را فرو می‌ریزد و میان ناامیدی و امید توازن به وجود می‌آورد (دانش، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۱۲۲). انسانی که بیش الهی داشته و معتقد باشد که حق و عدالت در نهایت پیروز خواهند شد، هیچ‌گاه با خود نمی‌اندیشد که تلاش برای اصلاح جامعه بیهوده است؛ زیرا این نومی‌اندیشد که انسانی که منتظر ظهور حضرت بقیه‌الله است؛ و به‌هیچ‌وجه متناسب نیست (انصاری، ۱۳۸۰، ص ۱۲۳). خانواده معتقد به مهدویت، که خواهان استقرار حکومت واحد جهانی، مبتنی بر قسط و عدل است، با شناخت مواضع صحیح حرکت، تحمل و پایداری نسبت به دشواری‌های راه و با پیروی از خط ممتد رهبری، به وحدت عمومی رسیده و با حضور در صحنه‌های پیکار نظری و عملی و همیاری و همکاری انسان‌های خداجوی عدالت‌خواه، آماده قیام می‌شود (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۹، ص ۶۸). انسان منتظر با اتحاد روحی و هماهنگی درونی با ارزش‌های مهدوی که همانا تطهیر زمین از لودگی‌ها و رفع انواع ظلم و ستم‌هاست، با تلاش‌های فردی و

گروهی، وظیفه خود می‌داند که برای پیشگیری و درمان ناهنجاری‌های خانواده و جامعه قدم بردارد (ضمیری، ۱۳۸۶، ص ۳۰۱)؛ زیرا بر اساس تعالیم اسلامی می‌داند که او وظیفه خود را انجام داده است و آنچه پاداش عظیم این کار است را به دست می‌آورد. فیض‌بن مختار می‌گوید: از امام جعفر صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «هر کس از شما درحالی‌که منتظر امر ظهور حضرت مهدی است بمیرد، مانند کسی است که با حضرت قائم در خیمه او باشد، حضرت لحظه‌ای سکوت کرد و سپس فرمود نه، بلکه مانند کسی است که همراه او با دشمن بجنگد. سپس فرمود نه، به خدا سوگند! بلکه مانند کسی است که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله به فیض شهادت برسد» (برقی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۱۷۴). ناگفته نماند که این امید به آینده و انتظار تحقق فردای بهتر، خود ریشه در یک ویژگی فطری دارد و آن کمال‌جویی انسان است. انسان همواره طالب رسیدن به مراتب بالاتر و دست یافتن به قله‌های پیشرفت و ترقی است و این در همه انسان‌ها با تفاوت‌هایی در سطح کمال موردنظر و تلاش و جدیتی که برای رسیدن به کمال مطلوب صورت می‌گیرد، وجود دارد (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۴، ص ۱۱۳-۱۱۵).

۲-۲. ایجاد صفات حسنه در خانواده

انسانی که اعتقاد راسخ به منجی دارد، همواره در تلاش است که خود را از ملازمان و اصحاب امام زمان قرار دهد. از این رو می‌کوشد تا صفات و اخلاق یاران آن حضرت را کسب کند تا در زمره اصحاب امام زمان علیه السلام باشد. وقتی هر فرد در خانواده، خود را آراسته به صفات مهدوی می‌کند، خانواده فضای الهی به خود می‌گیرد، نور و برکت در تمامی ابعاد فردی و اجتماعی خانواده حکم‌فرما می‌شود. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَنْتَظِرْ وَلْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ وَ مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَ هُوَ مُنْتَظَرٌ، فَإِنْ مَاتَ وَقَامَ الْقَائِمُ بَعْدَهُ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ أَدْرَكَهُ، فَجَدُّوا وَانْتَظَرُوا هَنِيئًا لَكُمْ أَيْتُهَا الْعِصَابَةُ الْمَرْحُومَةُ» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۰)؛ کسی که علاقه دارد از یاران و اصحاب حضرت قائم باشد، باید تقوا در خود ایجاد کند و خود را به صفات نیک و محاسن اخلاق مزین سازد، سپس در انتظار آن حضرت باشد. هر کس این آمادگی را به دست آورد و پیش از ظهور از دنیا برود به اجر و پاداش یاران آن حضرت نائل خواهد شد، کوشش کنید و منتظر فرج و موفقیت باشید. ای

امام زمان از یاد خداوند جدا نیست و اسماء الهی در وجود و نهاد امام زمان نهاده شده است. انتظار ظهور منجی و باور حضور او در میان مردم، به تقویت برخورداری از چنین احساس امنیتی کمک می‌کند؛ زیرا امام عصر علیه السلام خلیفه خدا و تجلی بخش اسمای الهی است. بنابراین، همان‌طور که خداوند، خود، پناه مؤمنان است، حجت او بر روی زمین نیز می‌تواند به‌عنوان پناهگاهی امنیت بخش برای مؤمنان نقش‌آفرینی کند (نصیری، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۳۷-۲۳۸).

۲-۴. جلوگیری از یأس و ناامیدی

مسئله یأس و ناامید شدن از زندگی، یکی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با زندگی هر فردی است. با توجه به اهمیت و نقش اساسی امید به آینده و انتظار فرج در زندگی انسان‌ها، مکتب اسلام تلاش نموده با تقویت این روحیه، تلاش و سرزندگی جوامع اسلامی و مسلمانان را به نهایت درجه خود رسانده و آنها را در هر زمان؛ پویا و پایدار نگه دارد (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۴، ص ۱۱۵). خداوند کریم می‌فرماید: «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (زمر: ۵۳). در این سوره نیز مردم را مخاطب ساخته و به آینده امیدوار می‌سازد، تا در هر حال از رحمت بیکرانش مأیوس نگردند و می‌فرمایند: ای بندگانم که در آلودگی و فساد فرو رفته‌اید و در نابودی خویش، راه اسراف در پیش گرفته، به سوی تباهی شتابان هستید، هرگز از رحمت من ناامید مباشید؛ زیرا خداوند بر اثر توبه و بازگشت از گناه و اصلاح خود و جبران آنچه که مرتکب شده‌اید، از گناهان شما درمی‌گذرد و همه را به لطف و کرامت و بزرگواری‌اش می‌بخشد (خلجی، ۱۳۷۸، ص ۳۱-۳۳). نومی‌دی حرام است: «لا تقنطوا»، صریحاً دلالت بر نهی از نومی‌دی و حرام بودن یأس از آموزش دارد، پس از شرک هیچ گناهی بزرگ‌تر از یأس نیست (دستغیب، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۸۶). مهم‌ترین بیماری‌ای که اجتماع امروز را تهدید می‌کند و سقوط و انحطاط آن را قطعی می‌سازد، یأس و ناامیدی از رسیدن به سعادت است. اگر این بیماری غمبار و مصیبت را در اندیشه و افکار عمومی، به‌ویژه نسل جوان که توان و قدرت جامعه آینده ما بستگی به وجود آنها دارد رسوخ کند، خطرناک‌ترین عامل برای متوقف ساختن فعالیت‌های آنان در راه کمال و تعالی آینده‌شان است (خلجی، ۱۳۷۸، ص ۱۹). وقتی خانواده از پیدا کردن راه و اندیشه صحیح برای زندگی

جماعتی که مورد توجه هستید، پیروزی گوارایتان باد. این روایت، منتظران ظهور را به سوی انجام تقوا، تهذیب نفس و کسب اخلاق نیکو ترغیب می‌کند؛ یعنی کسانی که در دوران و فضای انتظار هستند باید با آراستگی به شاخصه‌های نیکو توقع ظهور و نظام ایدئال مهدوی را داشته باشند؛ زیرا اصل قانون سنخیت، اقتضا می‌کند که برای رسیدن به هدف، قرار گرفتن در مسیر و طریق هدف لازم است؛ یعنی مناسبت میان منتظران و جامعه ایدئال مهدوی می‌طلبد تا میان آن دو توازن و هم‌رنگی حاصل شود. بنابراین، در بستر مهدویت، به‌واسطه اصل سنخیت خودسازی، تهذیب نفس کسب اخلاق حسنه و خداترسی را برای منتظران واجب می‌داند (اللهی‌نژاد، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۳۳۱-۳۳۲).

۲-۳. احساس امنیت و آرامش

امروزه نقش و اهمیت امنیت در پیشرفت هر جامعه‌ای تا بدان پایه است که آن را بستر و پیش‌نیاز هرگونه توسعه‌ای دانسته‌اند. امنیت نقش تعیین‌کننده و مهمی را در ایجاد انواع توسعه ایفا می‌نماید (چلبی، ۱۳۷۵، ص ۲۵). افسردگی، اضطراب، تنش و استرس از بیماری‌های فراگیر دوران معاصر است که ساختار وحدت‌یافته شخصیت انسان را در هم می‌ریزد و قدرت سازگاری او را با خود و خانواده به‌طور عجیبی کاهش می‌دهد و سرانجام موجب اختلال در ساختار تفکر و عواطف می‌شود. این بیماری، گاهی با تنگی نفس، درد قفسه سینه، تبش قلب، تعریق مفرط، سردرد، ناراحتی مختصر معده، اسهال، احساس سرگیجه و سبکی در سر، بالا رفتن فشار خون، تکرار ادرار یا کندی دفع ادرار و بی‌قراری، مشخص می‌شود (تودر، ۱۳۸۲، ص ۱۸۲). احساس ناامنی در جامعه باعث می‌شود که افراد از حوزه عمومی کناره‌گیری کرده و زندگی و فعالیت‌های خود را در ترس و انزوا ادامه دهند (بیات، ۱۳۸۸، ص ۱۷). مسئله آرامش برای زندگی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به‌طوری‌که خداوند در قرآن صراحتاً به آن اشاره نموده است: «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ» (فتح: ۴). بهترین راه پیشگیری از این بیماری، مداومت ذهن و فکر بر یاد و ذکر خداوند می‌باشد. بر این اساس است که خداوند در قرآن کریم اطمینان و آرامش را تنها با ذکر و یادش معرفی می‌فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد: ۲۸). یاد

حالت استحکامی را در شخصیت فرد، چه در بعد درونی و چه در بعد بیرونی ایجاد می‌کند. به گونه‌ای که وی را از تمام آلودگی‌ها و ناهنجاری‌های فردی و اجتماعی حفظ می‌کند (ضمیری، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۲۹۶). انسان باید خود را بسازد که شایستگی شرکت در چنین برنامه بزرگی را به دست آورد. بنابراین، لازمه فرج این است که انسان ابتدا خود را ساخته و رفتار و گفتارش مورد قبول خدا و رسول ﷺ باشد و سپس به سازندگی جامعه و تربیت دیگران، به خصوص خانواده و نزدیکان بپردازد. با توجه به این تالزم، روشن می‌شود که بینش انتظار و امید به ظهور حضرت مهدی ﷺ و اعتقاد به آمادگی مادی و معنوی برای ظهور آن حضرت، در سازندگی و تربیت انسان منتظر بسیار مؤثر و نقش‌آفرین است (انصاری، ۱۳۸۰، ص ۱۲۰). بنابراین، امید به ظهور امام زمان ﷺ و انتظار فرج، همواره انسان منتظر را امیدوار و ثابت‌قدم نگه داشته، او را در حرکت به سوی کمال و بهبود وضع موجود یاری داده، توانایی و تلاش را در وجودش تقویت می‌کند.

۲-۶. ایجاد وحدت و همبستگی در خانواده

از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تأثیرگذاری و موفقیت خانواده، همبستگی و اتحاد است که تعاون و همکاری خانواده، همدلی و همراهی، امنیت و کارآمدی، تنها بخشی از فواید این همبستگی و اتحاد است که در خانواده شکل می‌گیرد. وقتی اندیشه مهدوی در خانواده وجود داشته باشد و همگی اندیشه و اعتقاد واحد در خانواده داشته باشند، در مسیر واحد و برای به دست آوردن اهدافی مشترک در تلاش و حرکت هستند و امروزه ثابت شده افرادی که به دنبال هدفی مشترک هستند، عملکردی مشابه دارند، به گونه‌ای که همگرایی در آنها در مقایسه با جوامع دیگر، بیشتر است. در جامعه شیعی، انتظار ظهور مردی از سلاله نبی مکرم ﷺ باعث شده تا تمام پیروان این آرمان مقدس، همدلی بسیار خوبی داشته باشند (سلیمیان، ۱۳۸۸، ص ۲۱۴). همچنین اتحاد و همبستگی و یکپارچگی در تحقق آرمان‌ها و پیشرفت امور اجتماعی نقش سازنده و فعالی را ایفا می‌کند. قرآن کریم در موارد مختلف، مسلمانان را به اتحاد و اتفاق فراخوانده و از سرانجام شوم تفرقه و اختلاف، آنها را برحذر می‌دارد و می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ

ناملید شد، کجروی‌ها، اعمال نادرست و ناهنجاری برای خانواده و جامعه به بار می‌آید. فرسودگی و پلاسیدگی در اندیشه‌ها، واکنش نامطلوبی در زندگی به جا می‌گذارد و سرانجام انسان را در برابر برنامه‌های فسادانگیز تسلیم می‌نماید و در پیشگاه اباطیل و اوهام سر تعظیم فرود می‌آورد و راه تعالی و تکامل را در همه زمینه‌های حیاتی به روی او می‌بندد و در لابه‌لای مفاصد اخلاقی - که مهم‌ترین حربه استعمار است - شخصیت اصلی خود را نابود می‌کند و وسیله تیره‌روزی و شقاوت خود را فراهم می‌سازد (خلجی، ۱۳۷۸، ص ۲۸). انسانی که بینش الهی داشته و معتقد باشد که حق و عدالت در نهایت پیروز خواهند شد، هیچ‌گاه با خود نمی‌اندیشد که تلاش برای اصلاح خانواده بیهوده است؛ زیرا این نومیدی با روحیه انسانی که منتظر ظهور حضرت بقیة‌الله است، به هیچ‌وجه متناسب نیست (انصاری، ۱۳۸۰، ص ۱۲۳).

۲-۵. کسب کمال معنوی در خانواده مهدوی

اساس فطرت انسان، کمال‌طلب است، شوق وصول به آن مقصد عالی در وجودش موجب می‌شود تا بکوشد به این مرتبه والا برسد. روشن است مادام که اراده تحصیل کمالی در انسان ظاهر نشود، به هیچ‌روی درصدد به دست آوردن آن کمال برنخواهد آمد دستیابی به هر کمال، تنها در سایه رفتارهای ارادی خود انسان حاصل می‌شود و هر کمالی که نسبت به آن اراده‌ای در وجود آدمی نقش نبندد، انسان به آن نخواهد رسید (عبداللهی، ۱۳۸۹، ص ۷۳). صفات و ویژگی‌هایی که موجب رسیدن انسان به کمال نهایی او می‌شوند، شدت و ضعف‌پذیرند، اموری مانند ایمان، تقوا، معرفت و عمل صالح، اموری حدپذیر و ثابت نیستند (واعظی، ۱۳۷۷، ص ۱۷۲). آن کس که دیدش، دید خوش‌بینی نسبت به آینده است و می‌داند سرانجام جهان خوشبختی و سعادت‌مندی است می‌کوشد هرچه سریع‌تر آن نقطه دور را نزدیک سازد و خود و فرزندانش از آن بهره گیرند، نه تنها از دید اسلام، بلکه در طرحی کلی و عمومی و در سطح جهانی این امید و انتظار است که عامل بقای نسل و حیات جامعه است (قائمی، بی‌تا، ص ۴۲-۴۵). شیعه وقتی اعتقاد به مهدویت دارد، در راستای تحقق وعده الهی حرکت می‌کند، در این صورت، باید با ذکر و هوشیاری انس گیرد و از این قوت روح و نور و شفای دل مدد جوید (حیدری نیک، ۱۳۸۱، ص ۸۳). اعتقاد به مهدویت و انتظار فرج،

روانی فرد بسیار مهم است؛ چون دستیابی به اهداف، نقشه‌ها و آرزوها در آینده به وقوع می‌پیوندد. خانواده امیدوار و معتقد به مهدویت، با شناخت مواضع صحیح حرکت، تحمل و پایداری نسبت به دشواری‌های راه و با پیروی از خط ممتد رهبری، به وحدت عمومی رسیده و با حضور در صحنه‌های پیکار نظری و عملی و همیاری و همکاری انسان‌های خداجوی عدالت‌خواه، آماده قیام می‌شود.

انسانی که اعتقاد راسخ به منجی دارد، همواره می‌کوشد تا صفات و اخلاق یاران آن حضرت را کسب کند تا در زمره اصحاب امام زمان^ع باشد. وقتی هر فرد در خانواده، خود را آراسته به صفات مهدوی می‌کند، خانواده فضایی الهی به خود می‌گیرد، نور و برکت در تمامی ابعاد فردی و اجتماعی خانواده و به تبع در جامعه حکم‌فرما می‌شود.

احساس ناامنی در خانواده باعث می‌شود که افراد از حوزه عمومی کناره‌گیری کرده و زندگی و فعالیت‌های خود را در ترس و انزوا ادامه دهند. انتظار ظهور منجی و باور حضور او در میان مردم، به تقویت برخورداری از احساس امنیت کمک می‌کند.

وقتی خانواده از پیدا کردن راه و اندیشه صحیح برای زندگی ناامید شد، کجروی، ناهنجاری برای خانواده و جامعه به بار می‌آورد. فرسودگی و پلاسیدگی در اندیشه‌ها، واکنش نامطلوبی در زندگی به جا می‌گذارد و سرانجام انسان را در برابر برنامه‌های فسادانگیز تسلیم می‌نماید. انسانی که بینش الهی داشته و معتقد باشد که حق و عدالت در نهایت پیروز خواهند شد، هیچ‌گاه با خود نمی‌اندیشد که تلاش برای اصلاح خانواده بیهوده است.

اساس فطرت انسان، کمال‌طلب است، شوق وصول به آن مقصد عالی در وجودش موجب می‌شود تا بکوشد به این مرتبه والا برسد. خانواده وقتی اعتقاد به مهدویت دارد، در راستای تحقق وعده الهی حرکت می‌کند. در این صورت، باید با ذکر و هوشیاری انس گیرد و از این قوت روح و نور و شفای دل مدد می‌جوید که در این صورت کمال و تعالی می‌یابد.

مهدویت به تعمیق روحیه تعاون و انسجام و همبستگی مؤمنان در خانواده می‌افزاید.

خانواده وقتی اعتقاد به مهدویت داشته و وظایف مهدوی خود را انجام دهند، فرزندان را بر اساس تربیت دینی پرورش داده که موجب رشد و تعالی وی و همچنین عاملی برای کنترل فرد در اجتماع است که خود را از شرارت‌ها و پلیدی‌ها دور نگه دارد.

عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (آل عمران: ۳). بنا بر اندیشه قرآنی، اختلاف و تفرقه موجب از دست دادن عزت و استقلال می‌شود، که در این باره می‌فرماید: «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيبُكُمْ وَ أَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (انفال: ۴۶).

بنابراین، مهدویت به تعمیق روحیه تعاون و انسجام و همبستگی مؤمنان در خانواده می‌افزاید.

۲-۷. نقش اساسی در تربیت اسلامی فرزندان

یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان تربیت است و تنها در پرتو تربیت صحیح می‌توان مسیر زندگی را با موفقیت طی کرد و به کمال، هویت و عبودیت دست یافت. از این رو پیامبران الهی آمده‌اند تا انسان‌ها را تربیت کنند. (انصاری، ۱۳۹۴، ص ۲۰۲). خانواده اساس صحت اخلاقی کودک را بنیانگذاری می‌کند؛ زیرا کودک ارزش‌های اخلاقی مانند علاقه به راستی و درستی و تنفر از دروغ و نادرستی و میل به تعاون و همکاری و علاقه به هم‌نوع و درنهایت دوست داشتن فضائل و مبارزه با رذائل و امثال آنها را از محیط خانه فرامی‌گیرد (حجتی، ۱۳۸۵، ص ۳۵).

وظیفه والدین و مربیان است که کودکان را با ائمه اطهار^ع آشنا کنند و سیره و روش آنان را به کودکان آموزش دهند و سعی کنند خودشان به روش ائمه^ع عمل کنند و به کودکان هم بیاموزند. این عمل هم والدین و مربیان و هم کودکان را به سعادت دنیا و آخرت نزدیک می‌کند (شعبان‌دخت، ۱۳۹۰، ص ۹۲). والدین وقتی در خانواده اعتقاد به مهدویت داشته باشند و وظایف مهدوی خود را انجام دهند، فرزندان را بر اساس تربیت دینی پرورش داده و نهال دین را در وجود آنها بارور می‌کنند. تربیت دینی فرد را از سقوط حتمی می‌رهاند و موجب رشد و تعالی وی می‌شود. در جنبه اجتماعی، دین و مذهب عامل انس و الفت هستند و همچنین عاملی برای کنترل فرد در اجتماع که خود را از شرارت‌ها و پلیدی‌ها دور نگه دارد (آقامحمدی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲).

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین یافته‌های پژوهشی این مقاله از این قرار است: مسئله امید و عوامل و پیامدهای آن برای سلامت اجتماعی و

منابع

- مقدس جمرکان.
- زکریایی، محمدعلی (۱۳۸۹). فرهنگ مطهر، اصطلاحات و تعابیر علوم انسانی - دینی از دیدگاه شهید مرتضی مطهری. تهران: جامعه و فرهنگ.
- سالاری فر، محمدرضا (۱۳۸۵). خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۸). درسنامه مهدویت، حضرت مهدی و دوران غیبت. قم: مرکز تخصصی مهدویت.
- شعبان‌دخت، علی‌اصغر (۱۳۹۰). تربیت کودک از منظر آموزه‌های دینی. قم: مشهور.
- شفیعی سروستانی، ابراهیم (۱۳۸۴). معرفت امام زمان و تکلیف منتظران. تهران: موعود عصر.
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۶۴). معنی و مفهوم تربیت. تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ۳۰(۲)، ۳۴-۲۱.
- صادق‌زاده قصری، علیرضا (۱۳۸۰). تربیت اسلامی. تهران: تربیت اسلامی.
- ضمیری، محمدرضا (۱۳۸۶). کارکردهای انتظار سازنده در اصلاح ناهنجاری‌های اجتماعی، در: گفتمان مهدویت گفتمان هشتم، قم: شبان الجنة.
- عاشوری، مهدی (۱۴۰۱). انتظار و تأثیر آن در استحکام خانواده. علم‌نדיشان ایران زمین، ۳(۱)، ۶۲-۴۸.
- عبداللهی، مهدی (۱۳۸۹). عوامل تحصیل کمال از منظر صدرالمتهمین. معرفت/اخلاقی، ۳(۱)، ۸۰-۷۱.
- فاضل‌زاده، پریناز (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر امید به آینده جوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق). کتاب العین. چ دوم. قم: هجرت.
- قائمی، علی (بی‌تا). نگاهی به مسئله انتظار. قم: هجرت.
- محققیان، زهرا و پرچم، اعظم (۱۳۹۱). ماهیت امید، مقایسه تطبیقی بین اسلام و مسیحیت. معرفت/ادیان، ۱(۴)، ص ۲۶-۷.
- معین، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی معین. تهران: امیرکبیر.
- ملکی‌راد، محمود و حسن‌زاده، حسین (۱۴۰۰). نقش فرهنگ انتظار در تقویت سرمایه اجتماعی. عصر آدینه (ویژه هنر موعود)، ۳۴(۱۴)، ص ۷۵-۵۱.
- ملکی‌راد، محمود و گودرزی، مجتبی (۱۳۹۶). کارکردهای اجتماعی اعتقاد به مهدویت. اسلام و مطالعات اجتماعی، ۲(۵)، ۳۱-۶.
- موسوی، سیده‌فاطمه و العبد العزیز، سکینه (۱۳۹۸). کارکردهای فردی و اجتماعی باورداشت مهدویت. موعودپژوهی، ۱۱(۱)، ۶۶-۴۵.
- نصیری، علی (۱۳۸۶). نگاهی به پدیده انتظار و آثار حیات‌بخش آن، در: گفتمان مهدویت (گفتمان هشتم). قم: شبان الجنة.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷ق). العیبه. ترجمه علی‌اکبر غفاری. تهران: صدوق.
- واعظی، احمد (۱۳۷۷). انسان از دیدگاه اسلام. تهران: سمت.
- آقامحمدی، جواد (۱۳۹۲). بررسی نقش الگویی - تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان. پژوهشنامه تربیت تبلیغی، ۲(۱)، ۱۰۵-۱۲۶.
- ابن‌منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب. چ سوم. بیروت: دار صادر.
- انصاری، عبدالرحمان (۱۳۸۰). در انتظار خورشید ولایت. قم: مؤسسه زمینه‌سازان ظهور امام عصر.
- انصاری، علیرضا (۱۳۹۴). سبک زندگی اهل‌بیت در تربیت فرزندان: برگرفته از سیمای خانواده در اسلام. قم: بوستان کتاب.
- الهی‌نژاد، حسین (۱۳۸۶). انتظار فعال و توانمندی عقلانی منتظران. قم: شبان الجنة.
- _____ (۱۴۰۰). تحلیل کارکردگرایانه انتظار در تقویت روحیه مقاومت و پرهیز از روحیه شتاب‌زدگی. جامعه مهدوی، ۱(۲)، ۵۸-۳۷.
- برقی، احمد بن محمد (۱۳۷۱ق). المحاسن. قم: دار الکتب الاسلامیه.
- بستانی، فواد افرام (۱۳۷۵). فرهنگ ابجدی. ترجمه رضا مهیار. چ دوم. تهران: انتشارات اسلامی.
- بیات، بهرام (۱۳۸۸). احساس امنیت اجتماعی. تهران: امیرکبیر.
- بیضاوی، عمر بن محمد (۱۴۰۸ق). انوار التنزیل و اسرار التأویل. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- تودر، کیت (۱۳۸۲). ارتقای سلامت روان. ترجمه مرتضی خواجوی و دیگران. تهران: سازمان بهزیستی کشور.
- تونه‌ای، مجتبی (۱۳۸۴). فرهنگ الفبایی مهدویت (موعودنامه). چ دهم. قم: میراث ماندگار.
- جباران، محمدرضا (۱۳۸۳). درسنامه علم/اخلاق. چ هشتم. قم: هاجر.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۷۹). نگاهی تحلیلی به زندگانی حضرت مهدی. قم: دبیرخانه دائمی اجلاس دوسالانه بررسی ابعاد وجودی حضرت مهدی.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم (تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی). تهران: نشر نی.
- حجتی، سیدمحمدباقر (۱۳۸۵). اسلام و تعلیم و تربیت. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- حیدری نیک، مجید (۱۳۸۱). نگاهی دوباره به انتظار. تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی.
- خلجی، محمدتقی (۱۳۷۸). تشیع و انتظار (شیعیان و انتظار ظهور حضرت مهدی). چ هفتم. قم: میثم تمار.
- دانش، اسماعیل (۱۳۸۶). نقش آموزه انتظار در پایداری جنبش‌های اسلامی، در: مجموعه مقالات سومین همایش بین‌المللی دکتترین مهدویت. قم: مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت).
- داوودی، محمد (۱۳۸۷). سیره تربیتی پیامبر و اهل‌البیت. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- دستیغیب، سیدعبدالحسین (۱۳۷۹). گناهان کبیر. چ سیزدهم. قم: جامعه مدرسین.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). لغت‌نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۰۴ق). المفردات فی غریب القرآن. بیروت: دارالعلم.
- رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۸۴). موعودشناسی و پاسخ به شبهات. قم: مسجد